

ΕΝΟΧΩΡΑ

για τη Θράκη που επιμένει, για τον Έλληνοισμό που αντιστέκεται

τ. 89-90 Γαλατάριος-Αύγουστος 2004 Αλεξανδρούπολη Δράχ. 1,353 € 4

Άθ. Αθανασιάδης: Ο ρόλος των σερβικών και κροατικών έθνικων μαγαλοϊδεατισμών στη διένεξη της Γιουγκοσλαβίας κατά τα έτη 1990-1995

Φάνης Μαλκίδης: Η διεύρυνση της Ε.Ε. στα Βαλκάνια και η Ελλάδα

Μανώλης Αστρεϊνίδης: Ο άσπυριος ίππος του ... ειρηνισμού

Αθανάσιος Α. Κόρμαλης: Το ζεϊμπέκικο έχει συνέχεια

Μάρω Σιδέρη: Κυπριακό: Ένα test-drive δημοκρατίας

Γιώργος Μούλιος: Παύλος Μελάς, Έκατό χρόνια μνήμης

Απ. Π. Παπαθεοδώρου: Η συμβολή των Σαυλιωτών στο 21. Μιά πτυχή στους Βαρυάδες και στους Δραμεσούς
Θεόδωρος Κυρκούνης: Η λατρεία του Αη-Γιώργη στη Θράκη

Ιωάννης Σιδήρας: Άγιος Γρηγόριος Καλλιίδης ο θαυματουργός (1844-1925)

Μανώλης Γ. Βαρθούνης: Δανιήλ Χωριατάκης (1921-2003) Μητροπολίτης Θαβωρίου

Θεόδωρος Κ. Καραλής: Ο Αρχιμήδης και η εποχή του

Γιώργος Δεκάκης: Ανδρέας ο Θράξ, «ο τελευταίος Γάλλος κλασικός»

Σταυρούλα Τσούπρου: Ο (ειρωνικός) αφηγητής των «Φρουρών της Αχαΐας»

Μιχάλης Γ. Δανίκας: Προστοιμάζοντας μιάν έκδηλωση - Αναφορά στον Έννο Αποστολίδη

Γιώργος Πετρόπουλος: Ο άγνωστος Αλέξανδρος Καλφόγλου

Αθανάσιος Α. Τσακνίκης: Άγγελος Άπράς (1885-1956) Η Βασκοσύνη συναντά την Ελληνικότητα

Ανέστης Νικολαΐδης: Η κατεδάφιση της Ιστορίας. Το «Πασαλίκι» ένα σύμβολο που χάθηκε

Αντώνης Τερζής: Σαμοθράκη. Μικρό οδοιπορικό

Για σίγουρη επιτυχία
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΠΟΛΥΕΔΡΟ
 Υπογράφουν
 το μέλλον!!

μαθαίνεις

- απλά
- άνετα
- μεθοδικά

... εσύ αποφασίζεις

ΘΡΑΚΗΣ 15 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ τηλ. 2551038636

Δρ Αθανάσιος Αθανασιάδης
 Εκπαιδευτικός

Ο ρόλος των σερβικών και κροατικών εθνικών μεγαλοϊδεατισμών στη διένεξη της Γιουγκοσλαβίας κατά τα έτη 1990-1995

Είναι κοινός τόπος στη σχετική ιστοριογραφία, κροατική και σερβική, το συμπέρασμα, πως ο εμφύλιος της Γιουγκοσλαβίας ήταν ένας εθνικιστικός πόλεμος, που εκφράστηκε και ποδηγετήθηκε κυρίως μέσα από τις προσωπικές φιλοδοξίες των κυρίαρχων πολιτικών ηγεσιών των πρώην Ομοσπόνδων χωρών της Γιουγκοσλαβίας. Φάνηκε από τα ίδια τα γεγονότα, πως οι πολιτικές ηγεσίες δεν δίστασαν να θυσιάσουν στο βωμό των πολιτικών τους επιδιώξεων, ιδεολογίες, θρησκείες, ανθρώπινες ζωές, ακόμα και την ιστορία πολλών αιώνων.

Η σημερινή επιστήμη εκλαμβάνει

τους Σέρβους, τους Κροάτες, τους κατοίκους της Βοσνίας, ως ένα με κοινή καταγωγή λαό, όπως πραγματικά είναι, που ωστόσο, από την εποχή που παρουσιάστηκαν και αναπτύχθηκαν πολιτικά και κοινωνικά στα Βαλκάνια, άσκησαν διαφορετική πολιτική, διέγραψαν ξεχωριστή εθνική πορεία, διαφοροποιούμενοι σημαντικά σε κρίσιμες περιόδους της ιστορίας τους¹.

Ο πόλεμος στα εδάφη της πρώην Γιουγκοσλαβίας προκλήθηκε και ως συνέπεια της σύγκρουσης των "εθνικιστικών-κρατικιστικών" ιδεολογιών², που επί σειρά ετών υψήρταν μεταξύ των πολιτικών ηγεσιών που

¹ Στο πλαίσιο αυτής της διαφοροποίησης προέκυψαν φιλονικίες επιστημονικές, πολιτικές, ακόμα και θρησκευτικές, που υπάρχουν και σήμερα σε διάφορα επίπεδα όπως το "εδαφικό", που εξ αιτίας των ασαφών εθνικών συνόρων και των εθνικών επιμιξιών περιεπλάκη και έγινε μια από τις αιτίες της διάσπασης της ενότητας των χωρών αυτών. Για τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη θα συστήναμε τη θαυμάσια εργασία του ακαδημαϊκού Vasilije Krestic, Srpsko-Hrvatski odnosi i Jugoslovenska ideja - Οι Σερβο-κροατικές σχέσεις και η Γιουγκοσλαβική ιδέα, Beograd 1988, γενικά. Η εμβάθυνση επίσης στη μελέτη του Π. Κιτρομηλίδη, "Νοερές κοινότητες" και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια, στο "Εθνική ταυτότητα και Εθνικισμός στη νεότερη Ελλάδα", Αθήνα 1999, σσ. 53-131, θα είχε επ' αυτού σημαντικά στοιχεία να προσθέσει.

² Αλλά και μεγαλοϊδεατισμών που, και τότε και σύγχρονα, παρουσιάζονται στο χώρο της Βαλκανικής. Οι σύγχρονοι μεγαλοϊδεατισμοί τροφοδοτούν αποσχιστικές τάσεις ενόπλων, ατάκτων και μη, που στόχο έχουν να δημιουργήσουν τετελεσμένα γεγονότα στην εκάστοτε ενδοχώρα και να μεταφέρουν την κρίση και σε γειτονικές περιοχές όπου εγκαταβιούν ομοιογενείς εθνικά πληθυσμοί. Οι αλυτρωτισμοί αποτελούν το ιδεολογικό υπόβαθρο και το μόνιμο επιχείρημα των προσπαθειών τέτοιων κινημάτων ή κοινωνικών τάσεων.

έντεχνα τροφοδοτούσαν το "δηλητήριο του εθνικισμού-σοβινισμού" στους ίδιους τους λαούς³.

Έχοντας ως δεδομένο την εθνική ποικιλομορφία της πληθυσμιακής σύνθεσης των Δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας, οδηγούμαστε εκ των πραγμάτων στο συμπέρασμα, πως η κάθε επιμέρους εθνότητα με την επίδοσή της στη δημιουργία δικού της ιδεολογικού κλίματος, με εθνικό, θρησκευτικό, πολιτισμικό και κοινωνικό περιεχόμενο, απομάκρυνε εαυτήν ολοένα και περισσότερο από την αντίστοιχη γείτονα, προδίδοντας συχνά εθνικιστική εμπάθεια. Μια τέτοια κίνηση ήταν επόμενο να εποφθαλμιά τη γειτονική, ως "ξένη" περιοχή και να προσπαθεί να την κατακτήσει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Έτσι, στις αρχές του 20ού αιώνα, παρουσιάστηκε η μελέτη του Σέρβου ανθρωπογεωγράφου Jovan Cvijic: *Aneksija Bosne i Hercegovine i srpsko pitanje*⁴, στην οποία κυρίαρχη

θέση κατείχε η άποψη ενός ισχυρού "σερβισμού" ως προανακρούσμα του "μεγαλοσερβισμού" που θα προέκυπτε οργανωμένα πια στη συνέχεια. Το ίδιο ακραία θεωρείται από τους Κροάτες ιστορικούς η άποψη του Cvijic, πως η Βοσνία και η Ερζεγοβίνη αποτελούν "αναπόσπαστα τμήματα - πυρήνα του σερβικού λαού". Με μεγάλη ευκολία και άλλοι πληθυσμοί στον ευρύτερο χώρο της Κροατίας έως την Θεσσαλονίκη(!) σερβοποιούνται.

Παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον η διττή στάση, κυρίως των Κροατών ιστορικών, σχετικά με το ρόλο που διαδραμάτιζε το θεσμικό δίπολο: Σερβία και Σερβικό Πατριαρχείο, το οποίο παρουσιάζεται ως ο συνεργός και υποστηρικτής των μεγαλοσερβικών ηγεμονιστικών τάσεων σε πολιτικό αλλά και θρησκευτικό επίπεδο. Σε πολιτικό, διότι η πολιτική αντίληψη της Σερβικής εκκλησίας ταυτιζόταν με τις τάσεις των

Σέρβων πολιτικών, αρχής γενομένης από τον ιδρυτή της αρχιεπισκοπής Sava Nemanjić, ο οποίος δημιούργησε τις προϋποθέσεις για ένα κράτος με θεοκρατικά στοιχεία. Η εξάπλωση των σερβικών πληθυσμών από τον 15ο αιώνα και εξής σε κροατικά εδάφη και η δημιουργία μητροπολιτικών κέντρων σ' αυτά εξέφραζε αυτήν την τάση⁵. Αργότερα, στην εδραίωση του σερβισμού στο πλαίσιο της Γιουγκοσλαβίας, πάντα κατά τη σκέψη των Κροατών ιστορικών, σημαντικό ρόλο διαδραμάτιζε η Σερβική εκκλησία, η οποία συναινούσε στις αξιώσεις της σερβικής πολιτικής. Έτσι, στο Κόσσοβο το 1989, επί τη ευκαιρία των 600 ετών από τη μάχη του 1389, στην περίφημη ομιλία του ο τότε πρόεδρος του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Σερβίας Slobodan Milosevic επαλήθευσε τις υποψίες για ένταξη της εκκλησίας στο Μιλοσεβίτσιο "λαϊκιστικό" στρατόπεδο. Αλλά και στη μεταφορά των λειψάνων του Knez Lazar στις "σερβικές χώρες", με τις επισημότητες που το συνόδευαν, είδαν οι Κροάτες ιστορικοί την έκφραση της εθνικιστικής διάθεσης και τον "ιμπεριαλιστικό" χαρακτήρα

του Σερβικού Πατριαρχείου⁶.

Σχεδόν μόνιμα, στην ιστορική φαρέτρα των σύγχρονων μελετητών των διμερών εθνοπολιτικών σχέσεων, παρουσιάζεται το επιχείρημα που προσάπτεται εκ μέρους των Κροατών στη σερβική πλευρά, πως η πηγή των πολλαπλών εθνοτικών αντιπαραθέσεων χαρακτηρίζεται από μια εσωτερική και βαθιά ριζωμένη ηγεμονιστική και εν τέλει υπεροπτική αντίληψη των Σέρβων εις βάρος των υπολοίπων, πρώην συνοίκων εθνικών ομάδων, με σκοπό πάντα τη δημιουργία της "Μεγάλης Σερβίας"⁷.

Ωστόσο, την ιδεοληψία μιας "Νέας Μεγάλης Σερβίας", που καλλιέργησε ο Milosevic με ακραιφνώς εθνικιστικές μεθόδους, δεν την ασπάσθηκε η επίσημη Σερβική εκκλησία, η οποία εξήρε την ανάγκη μιας κοινά αποδεκτής και αναίμακτης λύσης στην οριοθέτηση των διακρατικών συνόρων. Δήλωσε το 1993 ο Πατριάρχης Παύλος, καυτηριάζοντας τους "μεγαλοσερβισμούς": "...στο μέτρο που η μεγάλη Σερβία μπορεί να πραγματοποιηθεί προκαλώντας τόσα θύματα, εγώ δεν θα μπορούσα να συμφωνήσω...άλλωστε, δεν υπάρχει ούτε μεγάλη ούτε μικρή

³ Πάντως, ήταν διάχυτη η αίσθηση στη γιουγκοσλαβική κοινή γνώμη στις αρχές της δεκαετίας του '90, όπως και στο Υπουργείο Ενόπλων Δυνάμεων της Γιουγκοσλαβίας, πως οι Ομοσπονδιακές Στρατιωτικές Δυνάμεις με ευκολία θα κατέσταναν τις "εξεγέρσεις", όπου αυτές ξεσπούσαν, επιβάλλοντας την τάξη στη χώρα. Βλ. V. Kadrijevic, *Moje vidjenje raspada* - Η άποψή μου για την κατάρρευση (της Γιουγκοσλαβίας), Beograd 1993, όπως επίσης βλ. Norman Cigar, *Srpski ratni napor i okoncanje rata* - Η σερβική πολεμική επιχείρηση και το τέλος του πολέμου, στο *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995* - Ο πόλεμος στην Κροατία και στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη το 1991-1995, Zagreb-Sarajevo 1999, σσ. 231-254. Ωστόσο για τις σημαντικές διαφοροποιήσεις στους συσχετισμούς των στρατιωτικών μεγεθών στο πλαίσιο της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβίας που τροφοδότησε ο "μεγαλοσερβισμός", κατά τον Κροάτη στρατιωτικό Davor Marijan, από τις αρχές της δεκαετίας του '80 ακόμα, βλέπε τη μελέτη του, *Jugoslavenska Narodna Armija u agresiji na Republiku Hrvatsku 1990-1992*. λέτη του, Ομοσπονδιακός Γιουγκοσλαβικός Στρατός στην επιδρομή κατά της Κροατίας - Ο Ομοσπονδιακός Γιουγκοσλαβικός Στρατός στην επιδρομή κατά της Κροατικής Δημοκρατίας το 1990-1992, στο *Casopis za Sunremenu Prrvijest*, 33(2001), σσ. 289-321. Τις διαμετρικά αντίθετες απόψεις τους εξέθεσαν οι τ. στρατιωτικοί του J.N.A., Dusan Bilic και Bosko Todorovic, *Razbijanje Jugoslavije 1990-1992* - Η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, Beograd 1995, με στοιχεία που αφορούσαν τους στρατιωτικούς συσχετισμούς στην πολιτικο-ιδεολογική τους διάσταση.

⁴ Jovan Cvijic, *Aneksija BiH i srpsko pitanje* - Η προσάρτηση της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης και το σερβικό ζήτημα, Beograd 1921, αναδημοσίευση της έκδοσης του 1908, σ. 213. Στη σκέψη των Κροατών ιστορικών με αυτόν τον τρόπο εκφραζόταν η ιδέα του "μεγαλοσερβισμού" που θα πρωτοστατούσε σε ολόκληρη τη μεταπολεμική Γιουγκοσλαβία.

⁵ Βλ. B. Javorovic, *Uzroci i ciljevi srpske agresije na Hrvatsku* - Τα αίτια και οι στόχοι της σερβικής επιδρομής στην Κροατία, στο *Ranjena Crkva u Hrvatskoj* - Η πληγωμένη Εκκλησία της Κροατίας, Zagreb 1996, σσ. 49-51. Επίσης βλ. του ίδιου, *Velikosrpska najezda* - Η εισβολή του «Μεγαλοσερβισμού», Zagreb 1995, όπου και ανάπτυξη των θέσεων σχετικά με το ρόλο της εκκλησίας στην εξάπλωση του σερβικού παράγοντα στην ευρύτερη περιοχή. Στο σημείο αυτό πρβλ. τις απόψεις του επισκόπου Ειρηνάιου Βιλιόνις, Ο ρόλος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια και η κατάσταση σήμερα στη Σερβία, (Ομιλία στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), *Επίσημοι Λόγοι* τ. 31ος Αθήνα 2001, σσ. 187-200.

⁶ Βλ. A. Javorovic, *Uzroci i ciljevi*, όπ.π., σ. 67.

⁷ Ως κλασικά θα χαρακτηρίζαμε τα έργα που σχετικά πρόσφατα εξεδόθησαν από εκδοτικούς οίκους της Κροατίας αλλά και της αλλοδαπής και συγκεφαλαιώνουν τη στάση αυτή, των Miroslav Brandt, Boze Covic, Slaven Letica, Radovan Pavic, Zdravko Tomac, Mirko Valentic, Stanko Zuljic (πρόκειται για συλλογικό τόμο): *Izvori velikosrpske agresije* - Τα αίτια της μεγαλοσερβικής αγριότητας, Zagreb 1991, όπως επίσης των Mirko Grmek, Mare Didara και Neven Simac: *Le nettoyage ethnique, Documents historiques sur une ideologie serbe*, Pari 1993.

Σερβία η οποία να έχει ανάγκη εγκλημάτων".

Από την άλλη μεριά ο "Πανκροατισμός", ως εθνικιστικό αποκύημα που εστιάζεται στη δημιουργία της "Μεγάλης Κροατίας", πρωτοεμφανίστηκε από τον Pavle Riter Vitezovic (1652-1713) ο οποίος ταύτισε τον Ιλλυρισμό με τον Κροατισμό, προσδίδοντάς του ένα καθαρά και αποκλειστικά κροατικό χρώμα⁸. Εφαλήτρια στη σκέψη του Vitezovic αποτέλεσαν οι λέξεις Ιλλυριός-Σλάβος-Κροάτης, ως συνώνυμες λέξεις που προσδιόριζαν την ίδια έννοια. Τα γεωγραφικά όρια αυτής της "Μεγάλης Κροατίας" περιελάμβαναν μέρος της κεντρικής, βόρειας και δυτικής Βαλκανικής, έφταναν νότια ως την Αχαΐα και τα νησιά του Αιγαίου και ανατολικά μέχρι τη Θράκη. Φυλετικά, με μεγάλη ευκολία κροατοποιήσε Σέρβους, Βούλγαρους, Τσέχους, Πολωνούς και Ρώσους⁹. Ο πανκροατισμός του Vitezovic είναι ένα εί-

δος γενετικού πανσλαβισμού, που επέδρασε δυναμικά στους συνεχιστές της ιδεολογίας αυτής: Ljudevit Gaj, Ante Starcevic, Eugen Kvaternik, "γνήσια τέκνα" του "Μεγαλοκροατισμού", που μελέτησαν εξονυχιστικά και ανέπτυξαν περαιτέρω το έργο του Vitezovic.

Και κατά την περίοδο των εθνοαπελευθερωτικών κινημάτων του 19ου αιώνα κροατικά εθνικιστικά κέντρα, όπως σημειώνει ο καθηγητής V. Krestic, παρουσιάσθηκαν ως εκφραστές του φαινομένου αυτού σε μια προσπάθεια να δημιουργήσουν όχι μόνο μια εθνικά καθαρή Κροατία, αλλά και θρησκευτικά ρωμαιοκαθολική, καθώς διαπίστωναν μια χαλαρή, εκ μέρους των Σέρβων, Ορθόδοξη εκκλησία. Στην πολιτική σκέψη των Κροατών που χαρακτηριζόταν από το πολιτικό πρόγραμμα του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού, πάντα ενυπήρχε η τάση μιας ουσιαστικής αντιπαράθεσης με το σερβικό αντίστοιχο¹⁰. Η

⁸ Βλ. Novosti, Crkva protiv Milosevica - Η Εκκλησία εναντίον του Μιλόσεβιτς, Δεκέμβριος 1994, σ. 3. Στο ίδιο πνεύμα βρισκόταν και η διευκρινιστική συνέντευξη του επισκόπου Σλαβονίας Λουκιανού, στο ίδιο φύλλο, με τον τίτλο: Nikakve politicke izjave - Κανενός είδους πολιτικές δηλώσεις, σ. 3. Πρβλ. τη Διδακτορική μας Διατριβή, Αθανασιάδη Αθανάσιου, Η θρησκευτική διάσταση των εθνικών αντιπαράθεσεων στο χώρο των Βαλκανίων 1990-1995. Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας. Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 67-109.

⁹ N. Zutic, *Rimokatolicka Crkva i Hrvatsvo. Od ilirske ideje do velikohrvatske realizacije 1453-1941* - Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και Κροατισμός. Από τις Ιλλυρικές ιδέες στην μεγαλοκροατική πραγματικότητα, Beograd 1997, σσ. 87-97. Κατά την τεκμηριωμένη άποψη του σέρβου επιστήμονα η Ρώμη και οι θρησκευτικές της ηγεσίες, από τα μέσα του 17ου αιώνα, έκαναν προσπάθειες να προσεταιρισθούν και στη συνέχεια να προάγουν τις ιδέες του Ιλλυρισμού, στρατολογώντας για το σκοπό αυτό στην ευρύτερη περιοχή μισσιοναρίους. Ευνοήθηκαν μάλιστα από τις πολιτικές εξελίξεις της περιόδου αυτής - νικηφόροι πόλεμοι της Ουγγαρίας και της Αυστρίας - με αποτέλεσμα να εγκατασταθούν στην περιοχή πλήθος μισσιοναρίων.

¹⁰ Πρβλ. το άρθρο του F. Sisic, *Hrvatska istoriografija od XVI do xx stoljeca* - Η Κροατική ιστοριογραφία από τον 16ο έως τον 20ό αιώνα, στο *Jugoslovenski Istorijski Casopis*, τ. I-II, Ljubljana-Zagreb-Beograd 1935, σσ. 44 κ.ε.

¹¹ Οι επεκτατικές αυτές τάσεις παρουσιάζονται, κατά τον Σέρβο ακαδημαϊκό, αρχικά στους Ante Starcevic, Eugen Kvaternik, Mihovil Pavlinovic, Josip Frank, Frane Supilo, Stjepan Radic, διέρχονται την περίοδο του Β' Παγκοσμίου πολέμου δια του Ante Pavelic και καταλήγουν στον Franjo Tudzman. Βλ. Vasilije Krestic, *Genocidom do velike Hrvatske* - Δια της γενοκτονίας μέχρι τη μεγάλη Κροατία, Beograd 1998, σσ. 5-60. Στην εργασία

ιδέα του αντισερβικού αυτού ιδεολογήματος, στο πλαίσιο του μεγαλοκροατισμού, αναπτύχθηκε σαφώς πριν τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, ήδη στα όρια της Αυστρο-ουγγρικής μοναρχίας. Η ανάμιξη δε των φραγκο-σκανδικών ταγμάτων και των εν γένει ρωμαιοκαθολικών εκκλησιαστικών κύκλων στις πολιτικές ζυμώσεις των σερβο-κροατικών σχέσεων, καταδείκνυαν το μέγεθος των θρησκευτικών αντιπαράθεσεων και βάραιναν ακόμα περισσότερο τις εθνικές διαφορές καθώς ανέσυραν στο προσκήνιο απωθημένους νοσηρούς εθνοθρησκευτικούς παροξυσμούς.

Στην πολιτική του διάσταση και προοπτική ο μεγαλοκροατισμός, σε σχέση με τα εδάφη της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, εμφανίζεται στο σύγγραμμα του ηγέτη του αγροτικού κόμματος της ίδιας περιόδου, Stjepan Radic¹², με τον τίτλο: *Zivo Hrvatsko pravo na Bosnu i Hercegovinu* - Τα κροατικά δίκαια στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη (Zagreb 1908). Σ' αυτή την περίπτωση η "διαφιλονικούμενη" περιοχή αποτελεί, σύμφωνα με Αυστροουγγρικές πηγές, τμήμα της Κροατίας, καθώς

την πλησιάζει εθνολογικά και γεωγραφικά· συγχρόνως δε συνιστά "τον πυρήνα του παλαιού κροατικού κράτους"¹³. Είναι λοιπόν φανερό, πως οι διαφορετικές προσεγγίσεις των δύο πλευρών είναι αρκετά βαθείες.

Στα νεώτερα χρόνια και συγκεκριμένα κατά την περίοδο της διακυβέρνησης του στρατάρχη Τίτο, στους Κροάτες ερευνητές, παρουσιάσθηκαν θέσεις μεγαλοκροατισμού (πιθανόν με την ανοχή του Τίτο), ως προϊόν του "αξέχαστου και νοσταλγικού «Ανεξάρτητου Κροατικού Κράτους - N.D.H.»"¹⁴ που μεθοδεύταν από κροατικά εθνικιστικά πολιτικά κέντρα της αλλοδαπής¹⁵. Σήμερα, ολοφάνερα πια, οι Κροάτες ιστορικοί ομιλούν για την περίοδο εκείνη με θαυμασμό, για ένα τουλάχιστον μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων της, καλλιεργώντας τον κροατικό μεγαλοϊδεατισμό της. Έτσι, ο Petar Vucic¹⁶ ταυτίζει την πολιτική μοίρα της Κροατίας με τα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά χαρακτηριστικά που επιτεύχθηκαν και οριοθετήθηκαν την περίοδο αυτή¹⁷. Απόψεις που συντηρούσαν και αναθέρμαναν τον εθνικιστικό πυρε-

αυτή ο αναγνώστης θα εντοπίσει τεκμηριωμένα στοιχεία για το εύρος των πολλών και πολυσήμαντων πολιτικών αντιπαράθεσεων των δύο πλευρών.

¹² Βλ. σχετικά τη μονογραφία του M. Marjanovic, *Stjepan Radic*, Beograd 1937.

¹³ Βλ. Mira Bogdanovic, (Ρωμαιοκαθολικού Επισκόπου), *Između dva naciolizma: "Oni i ja" - Μεταξύ δύο εθνικισμών: «Αυτοί και εγώ», στο Ljetopis 2000, σσ. 345-364. Επίσης M. Marjanovic, *Stjepan Radic*, όπ.π., σσ. 27-37. Οι Σέρβοι από τη δική τους πλευρά παρουσιάζουν τη Βοσνία ως τμήμα της δικής τους ιστορικής παράδοσης.*

¹⁴ "Nezavisna Drzava Hrvatske", στην ελληνική βιβλιογραφία είναι γνωστό ως "Το Ανεξάρτητο Κράτος της Κροατίας 1940-1945".

¹⁵ Βλ. D. Bilandzic, *Okoncanje rata*, όπ.π., σ. 114.

¹⁶ Βλ. Petar Vucic, *Politicka sudbina Hrvatske. Geopoliticke i geostrateske karakteristike Hrvatske* - Η πολιτική μοίρα της Κροατίας. Τα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά χαρακτηριστικά της, Zagreb 1995.

¹⁷ Ωστόσο το πρόβλημα που προέκυπτε κατά το συγγραφέα ήταν η παρουσία στο νέο αυτό κράτος της πλειοψηφίας μη κροατικού πληθυσμού· ένα αντικειμενικό πρόβλημα που συστηματικά προσπαθούσε η κροατική ιστοριογραφία και μια σημαντική μερίδα πολιτικών να υπερσκελίσουν. Βλ. Petar Vucic, *Politicka sudbina Hrvatske*, όπ.π., σ. 155.

τό, φαινόμενο που μετά από μερικές δεκαετίες θα παρουσιαζόταν στο προσκήνιο ως παρελκόμενο του δικαιώματος της "αυτοδιάθεσης των λαών" και της τάσης για ανεξαρτησία στους λαούς της π. Γιουγκοσλαβίας.

Και στα όρια της κομμουνιστικής Γιουγκοσλαβίας οι μεγαλοϊδεατισμοί αυτοί δεν έλειψαν. Έγραφε ο Petar Stabolić: "Και εμείς οι Σέρβοι χάσαμε στην Τιτοϊκή Γιουγκοσλαβία τη Μακεδονία, τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη και θα χάσουμε τη Βοϊβοντίνα και το Κόσοβο. Πρέπει κάτι να πράξουμε, διότι κατοχή χωρίς μάχη σημαίνει πως θα χαθεί ό,τι κερδίσαμε στους Βαλκανικούς πολέμους και στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο"¹⁸.

Οι εθνικισμοί και μεγαλοϊδεατισμοί των εθνικών ομάδων, είχαν σαν στόχο να αποδώσουν ευθύνες στο "αντίπαλο στρατόπεδο", κατηγορώντας το ως υπεύθυνο για την έξαρση των πολέμων. Έτσι, για τους Κροάτες και Βόσνιους μουσουλμάνους, η Γιουγκοσλαβία αποτελούσε μια πραγμάτωση του μεγαλοσερβικού οραματισμού. Υπό το συχνά παρουσιαζόμενο ως "αληθοφανές" επιχείρημα της κοινής καταγωγής, της κοινής γλώσσας, της κοινής κουλτούρας, των κοινών γεωστρατηγικών συμφερόντων, κατα-

σκευάστηκε μια Γιουγκοσλαβία, μια "Μεγάλη Σερβία", όπως ονομάστηκε από τους επικριτές της, που εξυπηρετούσε κατά κανόνα τα σερβικά ιμπεριαλιστικά και σοβινιστικά σχέδια¹⁹. Αντίστοιχα, από τη μεριά των Σέρβων θεωρήθηκε ότι ο οικονομικός σχεδιασμός της χώρας για μισό περίπου αιώνα πριμοδοτούσε τις βόρειες χώρες, δίδοντας τις προβάδισμα στη βιομηχανική ανάπτυξη εις βάρος των υπολοίπων χωρών.

Σύντομα η τακτική του Milosević για να αντιμετωπίσει τη σθεναρή και ως ένα βαθμό λογική επιχειρηματολογία των αντιπάλων του, στράφηκε εναντίον τους με επιχειρήματα του "αντιφασιστικού" προπαγανδιστικού οπλοστασίου. Έτσι, οι εκπρόσωποι του J.N.A. (Jugoslovenska Narodna Armija - Γιουγκοσλαβικός Ομοσπονδιακός Στρατός) στη «μεγαλοσερβική τους ρητορική» χαρακτηρίζαν ολόένα και συχνότερα τους πολίτες της γείτονος Ομόσπονδης χώρας ως «ustase-ουστάσι» και σπανιότερα «το καθεστώς της H.D.Z.» (Hrvatska Demokratska Zajednica - Κροατική Δημοκρατική Ένωση)²⁰. Πολύ συχνά, όταν κάποιος είχε το "θράσος" να εκφράσει τις αντιρρήσεις και διαφωνίες του με το καθεστώς, θεωρούνταν «izdajnik-

¹⁸ Βλ. D. Bilandžić, Okoncanje rata, όπ.π., σ. 113.

¹⁹ Βλ. Rusmir Mahmutcehajić, Srpski etnonacionalni nacrt - Σερβικός εθνοκεντρικός σχεδιασμός, στο *Rat u Hrvatskoj*, όπ.π., σσ. 162-165. Ο θεωρητικός που επινόησε και μετέγγισε την ιδεολογία της Μεγάλης Σερβίας στην ιδεολογία της Γιουγκοσλαβίας, κατά το Βόσνιο καθηγητή πάντα, θεωρήθηκε πρωτίστως ο ιστορικός Milorad Ekmečić και ακολούθως, ως υποκινητής αυτή την φορά, ο τ. πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας Dobrica Ćosić. Με εντυπωσιακή δε ευκολία αποδόθηκε στη Σερβία η κατηγορία πως πολιτογράφησε από το 1918 - με τη δημιουργία της Α' Γιουγκοσλαβίας - ως τα σύγχρονα γεγονότα του πολέμου ως Σέρβους, Βόσνιους, "Μακεδόνες", Κροάτες, όπως και πολίτες άλλων εθνοτήτων. Το θέμα βεβαίως είναι τεράστιο και δεν μπορεί να εξαντληθεί στα στενά όρια ενός άρθρου.

²⁰ Όμοια παραδείγματα ονοματοδοσίας των Σέρβων, ως "Cetnik", παρατηρήθηκαν και από την κροατική πλευρά. Βλ. D. Marijan, J.N.A. u agresiji - Ο Ομοσπονδιακός Στρατός επιτίθεται, όπ.π., σ. 299.

προδότης» και "kukavica-άνανδρος"²¹.

Παρόμοιοι εθνικισμοί παρουσιάζονταν και στην κροατική πλευρά, η οποία στο πρόσωπο του προέδρου του H.D.Z., Franjo Tuđman, βρήκε ένα γνήσιό πολιτικό εθνικιστικό αντίβαρο της ίδιας ποιότητας με το μεγαλοσερβισμό του Milosević, δημιουργώντας έτσι έναν ιδεολογικό πολιτικό αντίποδα στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό της Κροατίας: τον σύγχρονο μεγαλοκροατισμό²². Η εθνικιστική έξαρση, ήταν επιδίωξη και των δύο ηγετών²³, που είχαν κοινούς στόχους και επιδιώξεις, που γνώριζαν ότι ήταν δυνατό να υλοποιηθούν μέσω ενός πολέμου και να διευθετηθούν οριστικά(!), ώστε να ακολουθήσει η κάθε "Δημοκρατία" τη δική της αυτόνομη προ-

ρεία²⁴.

Στην αρχή του πολέμου ο πρόεδρος Tuđman, όταν τα πάθη ήταν έντονα, προέβη σε μια δήλωση όπου, μεταξύ άλλων, απερίφραστα δήλωνε, εκφράζοντας ένα μεγαλόπνοο μεγαλοκροατισμό, πως: "η σημερινή Ανεξάρτητη Κροατία, είναι αποτέλεσμα του Ανεξάρτητου Κροατικού Κράτους του 1940. Σε αυτό το σημερινό κροατικό κράτος, όπως και σε εκείνο το προηγούμενο, για τους ορθοδόξους δεν υπάρχει ζωή και μέλλον. Οι δυνατότητες που έχουν είναι ή να πολεμήσουν παίρνοντας τα όπλα στα χέρια ή να εξαναγκασθούν να φύγουν από τη νέα αυτή χώρα. Και για αυτό ήδη οι δυνάμεις μας έχουν μεριμνήσει"²⁵. Τέτοιες δηλώσεις τορπίλιζαν τις ειρη-

²¹ Βλ. O. Backović, M. Vasić, A. Vasović, Ko to rado ide u Vojnike - mobilizacijska kriza - analitički pregled medijskog izvestavajnja - Ποιος τόσο εύκολα πηγαίνει στο Στρατό; Η κρίση της επιστράτευσης-αναλυτικός έλεγχος των μέσων ενημέρωσης, στο *Rat u Hrvatskoj*, όπ.π., σσ. 358-359. Στη Σερβία αλλά και στις άλλες χώρες της Γιουγκοσλαβίας έγιναν διαδηλώσεις από γονείς στρατιωτών, αλλά και από έφεδρους στρατιώτες, που έφευγαν από τις μονάδες τους· πολλοί μάλιστα δεν παρουσιάζονταν όταν καλούνταν στα τοπικά στρατολογικά γραφεία, δημιουργώντας λίστες ανυποτάκτων. Μνημονεύονται αντιδράσεις σε διάφορες πόλεις της Σερβίας, όπως στο Valjevo, όπου μαζεύτηκαν πολίτες που δεν επιθυμούσαν να λάβουν μέρος σε "έναν αδελφοκτόνο πόλεμο". Υπήρξε διαδηλωτής που μετέφερε το φορτηγό του στην είσοδο της Ομοσπονδιακής Βουλής στο Βελιγράδι σε ένδειξη διαμαρτυρίας. Στον ημερήσιο τύπο δημοσιεύθηκαν απόψεις των εφέδρων: "...κάνεις από εμάς δεν ήξερε για ποιόν λόγο ήμασταν εκεί, γιατί πολεμούσαμε, ποιοι ήταν οι σκοποί μας". Βλ. O. Backović, Ko to rado ide u Vojnike, όπ.π., σσ. 353-368.

²² Ο ίδιος ο κροάτης ηγέτης μακάριζε το γεγονός ότι παντρεύτηκε γυναίκα η οποία δεν ανήκε ούτε στο σερβικό ούτε στο εβραϊκό γένος(!).

²³ Κάτι τέτοιο φάνηκε και στη συνάντησή τους στο Karadzordzen, στις 25 Μαρτίου 1991, όπου και οριοθέτησαν και προσδιόρισαν τον τρόπο με τον οποίο θα επιτύχαναν τα μεγαλόπνοα σχέδιά τους. Πρβλ Bob Djurdzević, *Knin: Izdaja i poraz* - Knin: Προδοσία και καταστροφή, Phinix Arizona U.S.A, 9-8-95, σ. 3. Ο ίδιος ο Milosević θεωρήθηκε προδότης και κυκλοφόρησαν στο Βελιγράδι πλακάτ με το σύνθημα: Slobo-Brut.

²⁴ Βλ. R. Mahmutcehajić, Put u rat - Η πορεία προς τον πόλεμο, σσ. 165-167. Ένα μάλιστα από τα θέματα που τίθονταν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, μεταξύ των Milosević και Tuđman, και εξέφραζε τη βουλιμία των δύο ηγετών, ήταν η διχοτόμηση της Βοσνίας και η προσαρτήσή της στις δύο χώρες, το λεγόμενο "muslimansko pitanje - μουσουλμανικό ζήτημα".

²⁵ *Arhiv Svetog Arhijerejskog Sinoda* - Αρχείο Ιεράς Συνόδου της Σερβικής Εκκλησίας, *Svim poglavarima*, σ. 2. Πρβλ. επίσης τη Διδακτορική Διατριβή, Α. Αθανασιάδη, Η θρησκευτική διάσταση των εθνικών αντιπαραθέσεων στο χώρο των Βαλκανίων 1990-1995. Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, Θεσσαλονίκη 2001. Παρόμοιες δηλώσεις είχε κάνει ο ίδιος πολιτικός όταν αναγνώριζε στο Ανεξάρτητο Κράτος της Κροατίας "την ι-

νευτικές διαδικασίες και δημιουργούσαν αβεβαιότητα και φόβο στους σερβικούς πληθυσμούς επί κροατικού εδάφους.

Περιστατικά του μίσους που ενέδρευε βαθιά στις συνειδήσεις ιδιαίτερα των πολιτικών υπάρχουν πάρα πολλά²⁶ δημοσιοποιούνταν δε ακόμα και σε διεθνή συνέδρια. Ο τ. πρόεδρος F. Tudzman αποκάλυπτα διατράνωε ενώπιον ακροατηρίου διπλωματών, σε ευρωπαϊκή χώρα το 1989, πως όταν αυτός αναλάβει τα ηνία της χώρας του "το έδαφος της Κράινα θα γίνει κόκκινο από το αίμα που θα χυθεί"²⁷. Οι απόψεις αυτές δεν ήταν μεμονωμένες· απηχούσαν, όπως αποδείχτηκε από τις εξελίξεις των πραγμάτων, σκέψεις και επιδιώξεις και άλλων πολιτικών της Κροατίας.

Το ευτύχημα είναι ότι οι πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις, όσον αφορά τους ηγέτες και τα ιδεολογικά τους προγράμματα και στις δύο χώρες, δεν έχουν ταυτιστεί ιδεολογικά - τουλάχιστον αυτό δείχνει η συνθηματολογία τους - με τις προγενέστερες κυβερνήσεις των αποσχισμένων Δημοκρατιών, που και ακραίες θέσεις διάτύπωναν και συνέχεια έδιδαν, με την πολιτική που ακολουθούσαν στη σοβούσα διένεξη. Πολιτικός ερευνητής παρατηρεί, πως σχετικά πολύ εύκολα ο Milose-

νις αποδυναμώθηκε και η εθνικιστική θεωρία του με την απομάκρυνσή του από την εξουσία περιθωριοποιήθηκε.

Η συντήρηση εθνικιστικών ιδεολογιών στην πρώην Γιουγκοσλαβία, ανεξάρτητα από την πλευρά από την οποία εκπορευόταν, διατηρούσε τους εκάστοτε πολιτικούς στην εξουσία και τροφοδοτούσε με ισχύ και μισαλλοδοξία τις πολιτικές τους συντεχνίες. Φαίνεται σε μια πρώτη εκτίμηση πως οι πολιτικές ηγεσίες τόσο της Κροατίας του τ. προέδρου Tudzman όσο και της Σερβίας του τ. προέδρου Milosevic παρουσιάζαν εντυπωσιακές ομοιότητες, που θα τους κατάτασσαν στην ίδια πολιτική κάστα. Καίτοι ο Milosevic δεν ανέσυρε "φιλοτσενικικά" συνθήματα, όπως έκανε ο Tudzman με τα σύμβολα των "νέο-ουστάσι" στην άσκηση της πολιτικής του, παρουσίασε μια παράλληλη ουσιαστικά πορεία με αυτήν του πολιτικού του αντιπάλου. Οι πολιτικές κινήσεις στις οποίες προέβησαν στόχο είχαν όχι την προστασία τελικά της εθνότητας την οποία υποτίθεται ότι προσέσπιζαν, αλλά τη διατήρησή τους στην εξουσία.

Θεσσαλονίκη 2004

στορική και πολυετή τάση του κροατικού λαού για τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους" βλ. V. Krestic, *Genocidom*, όπ.π., σ. 142.

²⁶ Αρκεί κανείς να ανατρέξει στην ημερήσια ειδησεογραφία των Γιουγκοσλαβικών χωρών των τελευταίων δύο δεκαετιών.

²⁷ Jasmina Bojic, *Nacionalisti se kuvaju u sopstvenom sasu* - Βράζει το καζάνι των εθνικιστών, σ. 3. Πρόκειται για συνέδριο διπλωματών στη Γερμανία το 1989, όπου ελέγχθησαν τα παραπάνω σύμφωνα με τη μαρτυρία του David Fiser διευθυντή του Ινστιτούτου Ερευνών για θέματα εξωτερικών υποθέσεων "World Affairs".

Μανώλης Αστρενίδης

Ο δούρειος ίππος του ... ειρηνισμού

Ο κόσμος μας στην σύνθεσή του αποτελεί ένα γοητευτικό μέρος - οι γνώμες φυσικά ποικίλουν-τον οποίο μερικοί τον θεωρούν γηρασμένη υφήλιο με πολλές από τις πρώτες ύλες της να κατασπαταλούνται χωρίς μέτρο, ενώ τα τελευταία της υποθέματα να αποτελούν ολοένα και εντονότερο κίνητρο για πολέμους μεταξύ πλουσίων και φτωχών κρατών. Αυτή την απαισιόδοξη άποψη αντιστρατεύονται όσοι υπερασπίζονται αλλά και προσβλέπουν στην απεριόριστη ενέργεια του Ήλιου ή στις απρόβλεπτες επιδράσεις της τεχνολογικής προόδου.

Η ίδια διχογνωμία επεκτείνεται και στο σύστημα κρατών. Είναι τόσα πολλά τα προβλήματα που διακλαδώνονται και πέραν των εθνικών συνόρων, ώστε κάποιιο υποπίπτουν στον πειρασμό να περιφρονούν αυτά τα σύνορα ως ξεπερασμένα. Η αλήθεια είναι αμείλικτη και καταδεικνύει ότι πλέον είμαστε ένας τεχνολογικά μικρότερος κόσμος, κάθε μέρος του οποίου επηρεάζει τα άλλα εντονότερα από ποτέ άλλοτε.

Ωστόσο η αντίληψη ενός κράτους για τα εθνικά του συμφέροντα εκπορεύεται από μια διάδραση μεταξύ των βιωμάτων ενός λαού και της φύσης της κοινωνίας του.

Τα ζωτικά εθνικά συμφέροντα είναι αυτά για τα οποία ένα έθνος συνήθως πρόθυμα πολεμά και αγωνίζεται. Στα ζωτικά εθνικά συμφέροντα συμπεριλαμβάνονται βεβαίως

η προστασία της εδαφικής ακεραιότητος και η διαφύλαξη του κύρους της κρατικής οντότητας από μια γενικευμένη ταπείνωση ή εξευτελισμό.

Σε αντίθεση με τα παραπάνω αυτονόητα, η σύγχρονη κοινωνία τις επιρροές της οικουμινιστικής αντίληψης, της παγκοσμιοποίησης. Η παγκοσμιοποίηση έχει διαβρώσει τα θεμέλια και τους ιστούς που συγκρατούν την κοινωνία υπονομεύοντας τις αξίες της τελευταίας μέσω του οικονομικού επεκτατισμού. Παράλληλα στη μάχη του ιδεολογικού πολέμου εντοπίζεται η επίθεση που δέχεται η κοινωνία με ιδιαίτερη σφοδρότητα εναντίον των παραδοσιακών της αξιών. Όμως ένας κόσμος χωρίς παρελθόν είναι κατ' ανάγκην ένας κόσμος χωρίς αίσθηση παρόντος αλλά και χωρίς ελπίδα μέλλοντος.

Μια αξιοθαύμαστη ομολογουμένως μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρύτατα για την κάμψη συνειδήσεων είναι ο ειρηνισμός. Η με κάθε τιμημα και τρόπο ειρήνη, ο ειρηνισμός χρησιμοποιήθηκε κατ' αρχήν για να παραλύσει τον δυτικό κόσμο έναντι της απειλής του κομμουνισμού. Με την έκλειψη του αντιπάλου δέους η μονοκράτειρα Αμερική συνεχίζει να χρησιμοποιεί το παραλυτικό αυτό μέσο στον υπόλοιπο κόσμο. Το αποτέλεσμα είναι δυστυχώς μονοδρομικό. Ευνοχίζει την ψυχή των ανθρώπων καθώς βρίσκονται αντιμέτωποι με εξάρσεις θρησκευτικού φονταμενταλισμού,